Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

O‘ZBEK TALABALARINING INGLIZ TILIDAGI ESSELARIDA GRAMMATIK XATOLARNI KORPUS ASOSIDA O‘RGANISH: NAZARIY-METODIK YONDASHUV

Nurilloyeva Maftuna
Samarqand davlat chet tillari instituti
xorijiy til va adabiyot fakulteti 2- bosqich talabasi
nurullayevamaftuna737@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalarning ingliz tilidagi esselarida uchraydigan grammatik xatolarni korpus usulida o‘rganishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. O‘rganuvchilar korpusini tuzish, xatolarni aniqlash, tasniflash va chastotasini hisoblashning soddalashtirilgan tartibi taklif etilgan. Artikl, fe’l zamoni, ega-kesim mosligi, predlog, ko‘plik shakli va so‘z tartibiga oid xatolar asosiy tahlil kategoriyalari sifatida belgilangan. Korpus tahlili natijalaridan ingliz tili grammatikasi va akademik yozuvni o‘qitishda foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatilgan.
Kalit so‘zlar: o‘rganuvchilar korpusi, grammatik xato, ingliz tili, esse, interferensiya, korpus tahlili, yozma nutq.

Abstract: The article discusses theoretical and practical aspects of corpus-based analysis of grammatical errors in English essays written by Uzbek-speaking students. A simplified procedure for compiling a learner corpus, identifying and classifying errors, and calculating their frequency is proposed. Errors involving articles, verb tenses, subject-verb agreement, prepositions, plural forms, and word order are presented as the principal analytical categories. The study also outlines how corpus findings may support the teaching of English grammar and academic writing.
Keywords: learner corpus, grammatical error, English, essay, interference, corpus analysis, written language.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты корпусного анализа грамматических ошибок в англоязычных эссе узбекоязычных студентов. Предложен упрощённый порядок создания учебного корпуса, выявления, классификации и подсчёта частотности ошибок. В качестве основных категорий анализа выделены ошибки в употреблении артиклей, временных форм глагола, согласовании подлежащего и сказуемого, предлогов, форм множественного числа и порядка слов. Показаны возможности применения результатов корпусного анализа в преподавании грамматики и академического письма.
Ключевые слова: учебный корпус, грамматическая ошибка, английский язык, эссе, интерференция, корпусный анализ, письменная речь.

KIRISH

Ingliz tilida yozma nutqni shakllantirish xorijiy til ta’limining eng muhim vazifalaridan biridir. Talaba esse yozish jarayonida fikrni mantiqiy bayon qilish bilan birga, grammatik shakllarni to‘g‘ri tanlashi, gap bo‘laklarini o‘zaro moslashtirishi va so‘zlarni belgilangan tartibda joylashtirishi kerak. Amaliyotda esa o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalar artikllar, fe’l zamonlari, ega-kesim mosligi, predloglar, ko‘plik shakli va so‘z tartibini qo‘llashda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Zamonaviy tilshunoslikda xato faqat kamchilik emas, balki tilni o‘zlashtirish jarayoni haqida ma’lumot beruvchi dalil sifatida qaraladi. S. P. Corder talabalar xatolari o‘qituvchiga o‘zlashtirilmagan materialni, tadqiqotchiga esa o‘rganuvchining shakllanayotgan til tizimini ko‘rsatishini ta’kidlagan [1]. Shu sababli xatolarni tizimli o‘rganish grammatikani o‘qitish mazmunini talabalarning haqiqiy ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Korpus lingvistikasi talabalar yozgan matnlarni elektron shaklda to‘plash va ularni miqdoriy hamda sifat jihatidan tahlil qilishga xizmat qiladi. O‘rganuvchilar korpusi yordamida qaysi grammatik xatolar ko‘p uchrashi, ular qaysi kontekstda takrorlanishi va muayyan til guruhiga xos xususiyatlar aniqlanadi [2]. Maqolaning maqsadi o‘zbek talabalarining ingliz tilidagi esselarini korpus asosida tahlil qilishning sodda, bakalavr darajasida qo‘llash mumkin bo‘lgan tartibini yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xatolar tahlilining nazariy asoslari Corder tadqiqotlarida shakllangan bo‘lib, keyinchalik R. Ellis va G. Barkhuizen tomonidan o‘rganuvchi tilini tahlil qilish usullari tizimlashtirilgan. Ularning yondashuvida material to‘plash, xatoni aniqlash, tasniflash, tavsiflash va sababini tushuntirish asosiy bosqichlar hisoblanadi [3]. Mualliflar qoidani bilmaslik natijasida muntazam takrorlanadigan xato bilan e’tiborsizlikdan sodir bo‘lgan yanglishishni farqlash zarurligini ko‘rsatadilar.

S. Granger va hammualliflar o‘rganuvchilar korpuslarini ikkinchi tilni o‘zlashtirish va xorijiy tilni o‘qitish o‘rtasini bog‘lovchi empirik manba sifatida baholaydilar [2]. International Corpus of Learner English loyihasi turli ona tiliga ega universitet talabalarining argumentativ esselarini bir xil tamoyillar asosida to‘plash mumkinligini namoyon etdi [4]. Ushbu loyihada matn bilan birga talabaning ona tili, til darajasi va yozish sharoiti kabi metama’lumotlar ham saqlanadi.

E. Dagneaux, Sh. Dennes va S. Granger kompyuter yordamida xatolar tahlili usulini ishlab chiqib, xatolarni maxsus teglar bilan belgilash va ularning chastotasini hisoblash imkoniyatlarini ko‘rsatganlar [5]. H. Divsar va R. Haydari IELTS esselaridan tuzilgan korpusda grammatik xatolarni kategoriyalarga ajratib, har bir turning takrorlanish darajasini aniqlaganlar [6]. O‘zbek o‘rganuvchilariga bag‘ishlangan so‘nggi tadqiqotlarda ham artikl, fe’l zamoni, ega-kesim mosligi, ko‘plik shakli va so‘z tartibi muhim muammoli sohalar sifatida qayd etilgan [7; 8]. Biroq mahalliy ta’lim sharoitida kichik korpus tuzish va uni oddiy usulda tahlil qilish bo‘yicha tushunarli metodik tavsiyalarga ehtiyoj saqlanib qolmoqda.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Ushbu maqola nazariy-metodik xususiyatga ega. Tadqiqot materiali sifatida o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalarning ingliz tilida yozgan argumentativ esselaridan foydalanish taklif etiladi. Kichik korpus uchun 20–30 nafar talabadan bir xil mavzu va sharoitda yozilgan 40–60 ta esse to‘plash yetarli bo‘lishi mumkin. Ishtirokchilarning til darajasi, kurs bosqichi, esse mavzusi, yozish vaqti va lug‘at yoki sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish holati qayd etilishi lozim.

Matnlar talabalarning ismlari ko‘rsatilmagan holda S01, S02 kabi kodlar bilan saqlanadi. Esselar Word yoki oddiy matn formatiga o‘tkazilib, yagona elektron papkada jamlanadi. Xatolar dastlab o‘qituvchi yoki tadqiqotchi tomonidan qo‘lda belgilanadi, keyin AntConc kabi korpus dasturi yordamida so‘zlar soni, takrorlanuvchi birliklar va kontekstlar tekshirilishi mumkin. Tahlilning umumiy ketma-ketligi 1-rasmda ko‘rsatilgan.

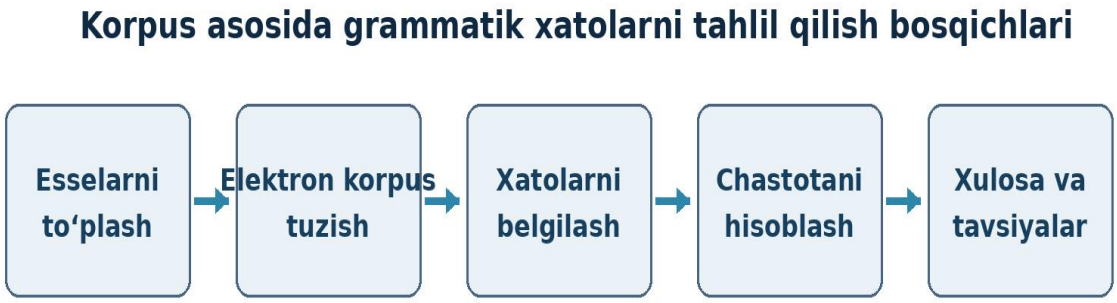

1-rasm. Korpus asosida grammatik xatolarni tahlil qilish bosqichlari

Xatolarni qiyoslashda faqat umumiy sonini berish yetarli emas. Esselarning hajmi turlicha bo‘lishi mumkinligi uchun chastota har 1000 so‘zga nisbatan hisoblanadi: xato soni korpusdagi jami so‘zlar soniga bo‘linib, 1000 ga ko‘paytiriladi. Masalan, 10 000 so‘zdan iborat korpusda 80 ta artikl xatosi aniqlansa, normallashtirilgan chastota har 1000 so‘zga 8 tani tashkil etadi.

GRAMMATIK XATOLARNI TASNIFLASH

Bakalavr darajasidagi tadqiqot uchun haddan tashqari murakkab teglash tizimidan foydalanish shart emas. Asosiy va oson ajratiladigan kategoriyalar tanlansa, tahlil ishonchli hamda takrorlanuvchan bo‘ladi. Taklif etilayotgan soddalashtirilgan tasnif 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Grammatik xatolarni belgilashning soddalashtirilgan tizimi

Kod	Xato turi	Noto‘g‘ri misol	To‘g‘ri variant
ART	Artikl	I bought book.	I bought a book.
VT	Fe’l zamoni	Yesterday I go.	Yesterday I went.
SVA	Ega-kesim mosligi	He work every day.	He works every day.
PREP	Predlog	It depends from...	It depends on...
PL	Ko‘plik shakli	Many student	Many students
WO	So‘z tartibi	I very like it.	I like it very much.

Xatoning sababini aniqlashda ehtiyotkorlik talab etiladi. O‘zbek tilida artiklning mavjud emasligi artiklni tushirib qoldirishga, so‘z tartibidagi farqlar esa inglizcha gap qurilishiga ta’sir qilishi mumkin. Lekin har bir xatoni ona tili ta’siri bilan izohlab bo‘lmaydi. Qoidani ortiqcha umumlashtirish, o‘xshash shakllarni aralashtirish, mashq yetishmasligi va yozish sharoiti ham xatolarga sabab bo‘ladi. Asosiy omillar 2-rasmda umumlashtirilgan.

NATIJALARDAN TA’LIM JARAYONIDA FOYDALANISH

Korpus tahlilining amaliy ahamiyati xatolar ro‘yxatini tuzish bilangina cheklanmaydi. Aniqlangan yuqori chastotali xatolar asosida dars mavzulari, mashqlar va yozma topshiriqlarni qayta rejalashtirish mumkin. Masalan, artikl xatolari ustun bo‘lsa, aniq va noaniq artikllarni kontekstda tanlashga qaratilgan mashqlar ko‘paytiriladi. Fe’l zamonlarida muammo kuzatilsa, vaqt ko‘rsatkichlari bilan birgalikda gap va qisqa matn tuzish topshiriqlari beriladi.

2-rasm. Talabalar yozma nutqidagi grammatik xatolarning ehtimoliy omillari

Talabalarga faqat tayyor tuzatishni berish o'rniga, xato belgilangan gap, uning to'g'ri varianti va qisqa izohdan iborat fikr-mulohaza taqdim etilishi maqsadga muvofiq. Korpusdan olingan anonim misollar darsda muhokama qilinsa, talabalar real yozma nutqdagi muammolarni ko'radi. Shu tariqa korpus ma'lumotlari grammatik qoidani amaliyot bilan bog'lashga xizmat qiladi.

Tadqiqotda axloqiy talablarga ham rioya qilinishi kerak. Esselarni ilmiy tahlilda qo'llash uchun ishtirokchilarga tadqiqot maqsadi tushuntiriladi, ularning roziligi olinadi va shaxsiy ma'lumotlar oshkor etilmaydi. Agar matnlar sun'iy intellekt yoki avtomatik tekshiruv dasturlari yordamida tahlil qilinsa, natijalar inson mutaxassisi tomonidan qayta tekshirilishi lozim [9].

XULOSA

O'zbek talabalarining ingliz tilidagi esselarida uchraydigan grammatik xatolarni korpus asosida o'rganish til ta'limi uchun muhim amaliy ma'lumot beradi. Kichik o'rganuvchilar korpusi ham artikl, fe'l zamoni, ega-kesim mosligi, predlog, ko'plik shakli va so'z tartibiga oid takrorlanuvchi muammolarni aniqlashga xizmat qilishi mumkin. Buning uchun esselarni bir xil sharoitda to'plash, ishtirokchilar haqida zarur metama'lumotlarni qayd etish, xatolarni yagona tasnif asosida belgilash va chastotani har 1000 so'zga nisbatan hisoblash zarur.

Korpus tahlili natijalari o'qituvchiga qaysi grammatik mavzularga ko'proq e'tibor berish kerakligini ko'rsatadi. Shuningdek, talabalarning haqiqiy xatolari asosida maqsadli mashqlar va metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini yaratadi. Keyingi amaliy tadqiqotlarda turli kurs yoki til darajasidagi talabalar esselarini qiyoslash, semestr boshi va oxiridagi o'zgarishlarni kuzatish hamda avtomatik tekshiruv natijalarini inson bahosi bilan solishtirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Corder S. P. The significance of learners' errors // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. – 1967. – Vol. 5, No. 1–4. – P. 161–170. https://doi.org/10.1515/iral.1967.5.1-4.161
2. Granger S., Hung J., Petch-Tyson S. (eds.). Computer Learner Corpora, Second Language Acquisition and Foreign Language Teaching. – Amsterdam: John Benjamins, 2002. https://doi.org/10.1075/lllt.6
3. Ellis R., Barkhuizen G. Analysing Learner Language. – Oxford: Oxford University Press, 2005. https://elt.oup.com/catalogue/items/global/linguistics/oxford_applied_linguistics/9780194427197

4. Granger S., Dupont M., Meunier F., Naets H., Paquot M. International Corpus of Learner English. Version 3. – Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, 2020. https://corpora.uclouvain.be/cecl/icle/home
5. Dagneaux E., Denness S., Granger S. Computer-aided error analysis // System. – 1998. – Vol. 26, No. 2. – P. 163–174. https://doi.org/10.1016/S0346-251X(98)00001-3
6. Divsar H., Heydari R. A corpus-based study of EFL learners' errors in IELTS essay writing // International Journal of Applied Linguistics and English Literature. – 2017. – Vol. 6, No. 3. – P. 143–149. https://doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v.6n.3p.143
7. Amirsheibani M., Tuymanova I., Hamroyeva A. A corpus-based description of grammatical errors in Uzbek EFL learner writing // European International Journal of Philological Sciences. – 2025. – Vol. 5, No. 10. – P. 65–70. https://doi.org/10.55640/eijps-05-10-14
8. Rustamova U. D. Morphosyntactic errors in English writing by Uzbek learners: A corpus-based investigation // Science and Research. – 2025. – Vol. 2, No. 9. https://doi.org/10.5281/zenodo.17087764
9. Bryant C., Napoles C., Ng H. T. Grammatical error correction: A survey of the state of the art // Computational Linguistics. – 2023. – Vol. 49, No. 3. – P. 643–701. https://doi.org/10.1162/coli_a_00478